

A Post-colonial Eco Critical Reading of Amitav Ghosh's *Sea of Poppies*

Sorena Zandi*¹, Behzad Barekat ²

Abstract

In the last few decades, the environmental changes have been so severe that scientists have declared the start of a new epoch in our earth system called the Anthropocene, in which humanity's survival is conditioned on rethinking their relationships with the environment. As such, literature can play an essential role in saving the environment because it can act as a host for environmental discussions and act as a trope to raise awareness about environmental issues among its readers. This article aims to study Amitav Ghosh's 'Sea of Poppies' with a Post-Colonial Ecocritical approach and focus on three of its main concepts, 'Agency,' 'Development,' and 'Displacement.' This article aims to study the relationship between non-human agency and development, the effects of such a relationship in the displacement of the characters, and the ideologies of the English colonization. Findings Firstly, show the importance of the poppy to the English Empire and its influence on the lives of the natives (Agency). Secondly, English opium factories taking over all the farmlands in the country resulted in the loss of a sustainable source of income, food, and home for the natives (Development). Losing their means of survival forces the natives to leave their homes, searching for another home and resources to sustain their daily needs (Displacement). This is a chained set of

Received: 19/04/2022

Accepted: 16/05/2022

* Corresponding Author's E-mail:
Sorena.Zandi@gmail.com

1. MA of English Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, Guilan University, Rasht, Iran.

<http://orcid.org/0000-0002-4440-2154>

2. Associate Professor, Department of English Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, Guilan University, Rasht, Iran.

<http://orcid.org/0000-0002-7117-6930>

events, from the promise of a development that is, in truth, monopolizing one or more products to changing the environment and lives of the natives and then human and non-human natives forced to leave their homes in a struggle to survive. Studying these three concepts is a step toward understanding the dynamic relationship between humans and the environment.

Keywords: post-colonial ecocriticism, anthropocene, agencies, development, displacement.

1. Introduction

It is a known fact that humanity's actions have damaged the environment and earth system irreversibly. Deforestation has damaged biodiversity as different species are being severely polluted or are displaced from their homes (Olagunju, 2015). The industrial revolution, through actions such as coal burning, has caused massive pollution to the environment, both affecting humans and animals (Hanlon, 2020). All these actions have affected the environment at a local scale but at the same time spread its detrimental effects on a larger scale, causing issues such as global warming that are threatening the lives of all entities in the world (Houghton, 2005). This is why a new epoch of looking at nature with all these damages already done needed to be created, and scientists have called it the "Anthropocene." No longer the definitions of nature and environment during Romanticism can apply. Nature is no longer a wilderness, pristine from the human influence that can be used as a tool of self-discovery. Anthropocene is the epoch in which dynamic relationships between human and non-human entities are now being re-established.

2. Literature Review

The approach used in this article to analyze *Sea of Poppies* is Post-Colonial Ecocriticism. As such, Timothy Clark's (2019) "The Value of Ecocriticism" was chosen as the basis of this approach that explains and expands many of the fundamentals of ecocriticism. Ecocriticism and some of its key concepts need to be explored before even starting

on the interdisciplinary subject of post-colonial Ecocriticism. Topics of time and place scales, the complexity of issues such as global warming on such scales, and the Anthropocene in general needed to be defined and explained, for which this theoretical book is used as a reference. To illustrate the fundamentals of Post-Colonial Ecocriticism to the readers and to explore the concept of development, Huggan and Tiffin's (2015) "Postcolonial Ecocriticism: Literature, Animals, Environment" is referenced. This book helped highlight some of the main issues that postcolonial ecocriticism is tackling right now, providing examples of such in various Australian and African novels. This book is used as a point of reference to explain the need to merge the two subjects of ecocriticism and postcolonialism, as the latter focuses mainly on humans as the colonized subjects, whereas it is also the land, other non-human entities, and in general the environment which is also colonized, abused and changed.

3. Theoretical Framework

Post-colonial ecocriticism is based on the belief that social justice is closely tied to environmental justice and that you cannot achieve one without the other. This is why two of its central concepts, development and displacement, are entangled, and the latter is a result of the former. We can define development as a capitalist concept that works as an alibi for the west's political and economic agenda, often destroying the environment for their own benefit, leading to the displacement of natives that no longer can live in those areas occupied by the factories and such (Chakrabarty, 2012). Such a development ruins natives' traditions and daily lives as they no longer can live their pastoral life in harmony with nature, and their resources like food and homes are stolen for a false promise of development that never benefits the natives. And these issues raised by Ghosh in his novel are not limited to a specific time and place scale of his novel. In fact, it raises attention and seeks to elevate awareness of issues such as this globally. Then Post-colonial ecocriticism helps issues like global

warming that are complex in scales of time and place by studying the issue case by case in different areas of the world. It helps the struggle against environmental injustice by considering cultural differences in the attempts to rebuild a bio-regional model of sustainability. It also creates new ways of thinking about both human and non-human entities.

4. Results

Non-human agency as a topic of discussion is a relatively new concept; with the start of the epoch of Anthropocene and the movement of turn to things, critics began to de-centralize humanity as the sole agent with the power of influence in the world and to consider the role of other entities in the narrative of earth. Through examples quoted from the novel, this article proposes that Ghosh, deviating from having only one main character that the whole story revolves around, attempts to highlight the inner relationship between all active agents that, in fact, influence action. The lives of such main characters as Deeti, Neel, Reid and Burnham are shaped through a network of relationships between each other and poppy. In this way, instead of having one or two characters as the centerpiece, Ghosh creates a network of different relationships involving both human and non-human entities.

Development can be a capitalistic ruse, which at its surface advocates for the eradication of poverty, especially in third-world countries, but that, in fact, is used as a tool to strengthen the capitalistic hold of the West over the world both economically and politically. Such a development dates back in history to different acts of colonization, such as the one narrated in the *Sea of Poppies* by the English. Based on the belief that Western ideologies are the right way of perceiving the world, living by its doctrines is prescribed for third-world countries. A dichotomy of Western values versus the colonized (natives) values is created in which the former attempts to eradicate the latter for the sake of a 'better' life. However, this economic and

cultural takeover rarely results in the betterness of the colonized state and usually results in creating an even larger financial advantage for the colonizers over the colonized. Such a Development is not without its destructive effects on the environment as well as its negative effects on the survivability of the natives. Immediately at the novel's beginning, Ghosh mentions the changes to the environment, describing it as 'flooded with white-petalled flowers' as a result of such factories. These changes to the environment and the contracts signed by the natives together result in the natives abandoning their pastoral lives, which used to entail a peaceful relationship with their environment and sustaining their needs from its materials without disturbing its natural course. The relationship became one-sided, in which the natives only viewed their environment and poppy fields as a source of income to buy food and other materials. In conclusion, all the stages of development mentioned above resulted in the impoverishment of both the people and the environment around them.

One of the side effects of such a development, displacement, is discussed. As a result of the changes to the natives' economic and social means, they are left with no other choice than to move away from their homes and native lands to start a new life. Displacement can be defined as both physical and psychological; physical displacement means the state of moving away from one's home and the struggles of finding a new place to live. Psychological could apply to the emotional effects of the physical displacement, but it also refers to the loss of feeling of at-homeness even if one is still living in the same place. Both types of displacement are evident in the novel: the new poppy factories and environmental changes resulted in the loss of at-homeness for the natives, as they no longer could recognize what their homes had become. Characters often compare their current state with what it was like in the past and how much happier they were at the time when their relationship with their lands was not drastically changed. As a result of being in massive debt to the English factories, they also had to sell their lands and home to the colonizers. The loss

Journal Of Narrativestudies

E-ISSN:2588-6231

Vol.7, No. 13

spring & summer 2023

Research Article

of their homes left them with only one option of seeking new opportunities elsewhere, even though they were fully aware of the emotional turmoil and fears of moving to a new country and starting a new life. Indian families, as mentioned in the novel, even started to sell their sons to the English forces to work as a mercenary in the military or as workers in other colonies in return for money so their other family members could eat and simply survive.

دوفصلنامه روایت‌شناسی

سال ۷، شماره ۱۳، بهار و تابستان ۱۴۰۲، صص ۱۸۳-۲۱۱

مقاله پژوهشی

DOR: 20.1001.1.25886495.1402.7.13.6.9

خوانش پسااستعماری بوم‌گرایی از رمان دریای تریاک

سورنا زندی*^۱، بهزاد برکت^۲

(دریافت: ۱۴۰۱/۰۱/۳۰ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۲/۲۶)

چکیده

تغییرات به‌وجودآمده در محیط‌زیست در دهه‌های اخیر به ظهور دوره جدید محیطی با عنوان آنتروپوسین انجامیده است. انسان‌ها برای ادامه بقا به‌صورت فعال باید در روابط خود با محیط و بقیه موجودات غیرانسانی بازنمایشی کنند. در این بین، ادبیات نقش بسیار مهمی در نجات دادن محیط‌زیست ایفا می‌کند؛ زیرا ادبیات به مطالعات زیست‌محیطی اجازه می‌دهد با زندگی روزمره مردم ارتباط موثرتری برقرار کنند و در عین حال، در ایجاد نوعی رابطه پویا بین انسان و محیط آگاه‌سازی کند. هدف از پژوهش حاضر بررسی رمان دریای تریاک با رویکرد پسااستعماری بوم‌گرایی براساس «عاملیت»، «توسعه» و «جابه‌جایی» است. یافته‌های پژوهش از یک سو به اهمیت تریاک در رشد اقتصاد امپراتوری بریتانیا و از سوی دیگر به نقش آن در تغییر زندگی مردمان بومی اشاره دارد (عاملیت). در این فرایند، زمین‌های مردم بومی به انحصار اهداف کارخانه‌های تریاک درآمده و باعث از بین رفتن منابع غذایی، درآمدزایی و خانه و کاشانه آنان شده است (توسعه). در چنین شرایط سخت زندگی، مردم بومی به‌منظور یافتن مناطق و منابع جدید برای ادامه زندگی مجبور به ترک خانه‌های خود می‌شوند (جابه‌جایی). نتیجه پژوهش نشان داد عاملیت، توسعه و جابه‌جایی، مهم‌ترین مفاهیم رویکرد پسااستعماری بوم‌گرایی، در فهم رابطه پویا و دوسویه انسان و محیط‌زیست نقشی مهم دارد.

۱. کارشناسی‌ارشد زبان و ادبیات انگلیسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه گیلان، رشت، ایران. (نویسنده مسئول).

* Sorena.Zandi@gmail.com

http://orcid.org/ 0000-0002-4440-2154

۲. دانشیار، گروه زبان و ادبیات انگلیسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه گیلان، رشت، ایران.

http://orcid.org/ 0000-0002-7117-6930

بدون توجه به این رابطه فعال، بررسی و کاهش چالش‌های محیط‌زیستی در جهان امروز امکان‌پذیر نخواهد بود.
واژه‌های کلیدی: محیط‌زیست، رویکرد پسااستعماری بوم‌گرایی، اکوکریتیسیم، رمان دریای تریاک.

۱. مقدمه

تغییراتی که در چند دهه اخیر در محیط‌زیست ایجاد شده، موجب بازنگری نقش محیط‌زیست و رابطه آن با انسان شده است. صدمات واردشده به جنگل‌ها باعث شده گونه‌های مختلف موجودات غیرانسانی از بین بروند یا از خانه خود جابه‌جا شده، به دنبال مکانی جدید برای زندگی باشند. از سوی دیگر انقلاب صنعتی که شامل استفاده بی‌رویه از سوخت‌های فسیلی می‌شود، آلودگی گسترده محیط‌زیست را در پی داشته که هم بر انسان‌ها و هم بر سایر موجودات زنده تأثیر گذاشته است. چنین اقداماتی، هم در سطح محلی و هم در سطح جهانی، تغییرات منفی در محیط‌زیست ایجاد کرده و مشکلاتی همچون گرمایش زمین را پدید آورده که که حیات تمام موجودات زنده را به‌خطر انداخته است.

بهبود وضعیت موجود نیازمند تغییر نگاه انسان به محیط‌زیست است؛ زیرا دیگر طبیعت را نمی‌توان مسئله‌ای مستقل از انسان تلقی کرد و ترمیم آن را به خود طبیعت سپرد. انسان با تصمیمات علمی و آگاهانه باید از طبیعت حمایت کند و به‌منظور بهبود وضعیت آن متعهدانه تلاش نماید. ضرورت توجه به این واقعیت در مطالعات جدید در قالب رابطه بین انسان و طبیعت واکاوی شده است. ادبیات یکی از حوزه‌های علمی است که می‌تواند به آگاهی‌بخشی مردم درخصوص مشکلات جدید و ضرورت بازنگری در رابطه انسان و محیط‌زیست کمک کند؛ زیرا ادبیات این توانایی را دارد چنین واقعیت‌هایی را که با زندگی روزمره آمیخته است و در عین حال عادت‌های فرهنگی مردم درباره محیط‌زیست را به‌شکل قابل فهم‌تری برای عموم به‌نمایش بگذارد.

از میان رویکردهای متعدد در این حوزه، مهم‌ترین رویکرد ادبی مرتبط با محیط‌زیست، نقد بوم‌گرایی است که از ابتدای پیدایش خود در واقع نوعی هنجارزدایی از تعریف‌های قدیمی رابطه انسان و محیط‌زیست عرضه کرده است.

در پی دگرگونی‌های محیطی دهه‌های اخیر، این مکتب نیز در مفاهیم خود تغییراتی ایجاد کرد که دیگر مانند موج‌های اول این مکتب در رمانتیسزم، طبیعت را با عباراتی مانند وحشی، بکر و دست‌نخورده تعریف نکند. به همین دلیل است که این رویکرد می‌تواند در مطالعات جدید در خصوص رابطه بین انسان و محیط نقش مؤثری داشته باشد؛ رابطه‌ای که در طول تاریخ به دلیل یک‌سویه بودن، باعث سوءاستفاده انسان‌ها از محیط‌زیست و در نتیجه تخریب آن شده است. از این رو مطالعه حاضر در پاسخ به مسئله تحقیق، بر ضرورت بازاندیشی در رابطه بین انسان با محیط و موجودات غیرانسانی و تحقق شکل‌گیری رابطه پویا بین انسان و محیط تمرکز کرده است. با این تفصیل، هدف مقاله حاضر بررسی رمان دریای تریاک با رویکرد پسااستعماری بوم‌گرایی بر اساس سه مفهوم اساسی عاملیت، توسعه و جابه‌جایی است.

۲. پیشینه تحقیق

از آنجا که رویکرد این مقاله پسااستعماری بوم‌گرایی است، در این بخش به اختصار به مطالعاتی اشاره می‌شود که این مفهوم را در آثار و تحقیقات خود مورد توجه قرار داده‌اند.

هوگن و تیفین^۱ (2015) در کتاب خود — که مهم‌ترین مرجع این رویکرد به‌شمار می‌آید — مباحثی از جمله توسعه و جابه‌جایی را در رمان‌های به‌خصوص آفریقایی و استرالیایی و همچنین مقالات مرتبط معرفی و بررسی کرده‌اند. نویسندگان این کتاب ضمن تأکید بر اهمیت رویکرد پسااستعماری بوم‌گرایی در الزام ادغام دو رویکرد بوم‌گرایی و پسااستعماری، رابطه پویا بین انسان و محیط‌زیست را بررسی کرده‌اند. نویسندگان کتاب با ذکر عواقب منفی استعمار و سرمایه‌داری در کشورهای جهان سوم،

از جمله بهره‌برداری از منابع طبیعی و ساخت کارخانه‌های جدید، به جابه‌جایی ناگزیر انسان‌ها و بقیه موجودات زنده اشاره کرده‌اند.

عاملیت در کتاب کول و فراست^۲ (2010) با معرفی رشته جدیدی به نام نیو ماتریالیسم^۳ شامل تمام موجودات حاضر در محیط می‌شود. همچنین در این کتاب، محققانی که در مقالات علمی جدیدشان با این فهم جدید از عاملیت، به بررسی محیط‌زیست پرداخته‌اند، معرفی شده است.

نش^۴ (2005) به بررسی عاملیت در طول تاریخ و فهم انسان از آن پرداخته است. نش در مقاله خود نشان می‌دهد در قرن نوزدهم، عاملیت فقط به مردان پولدار اروپایی که توانایی اثرگذاری در تصمیم‌گیری‌های کشورشان را داشتند، محدود بود. در حالی که بعد از جنگ جهانی دوم، تعریف عاملیت شامل تمام انسان‌ها از جمله زنان و بردگان شد. چنین تعریفی در مباحث امروز گسترده‌تر شده است و تمام موجودات را در بر می‌گیرد.

دوربک، شومان و سالیوان^۵ (2015) نیز در کتاب خود به رابطه پویا بین عوامل انسانی و غیرانسانی تأکید می‌کند و سپس به بررسی این پیوند در متون مختلف می‌پردازد.

اسکوبار^۶ (2011) در کتاب خود بر تعریف توسعه در طول تاریخ و در زمان حاضر تمرکز کرده است. او با بیان دو مفهوم متفاوت از توسعه، توسعه به مفهوم سرمایه‌داری را به رؤیایی تشبیه می‌کند که در نهایت به کابوس تبدیل می‌شود. از دیدگاه اسکوبار، توسعه هرچند به‌عنوان ابزاری برای بهبود وضعیت سیاسی و اقتصادی به کشورهای جهان سوم عرضه می‌شود، فریبی برای استفاده از منابع انسانی و محیطی این کشورها برای سود و منفعت بیشتر خودشان است.

راینسون^۷ (2003) ضمن بررسی عواقب چنین توسعه‌ای، جابه‌جایی را یکی از پیامدهای آن مطرح می‌کند و انواع جابه‌جایی را که انسان‌ها و موجودات غیرانسانی را

تحت تأثیر قرار می‌دهد، بررسی می‌کند. این جابه‌جایی‌ها که از دیدگاه رابینسون می‌تواند هم فیزیکی^۸ و هم روانی^۹ باشد، نشان‌دهنده رابطه مستقیم و زنجیروار سه مفهوم عاملیت، توسعه و جابه‌جایی با یکدیگر است.

رویکرد پسااستعماری بوم‌گرایی با انتقادهایی نیز مواجه است. هاراوی^{۱۰} (2013) در کتابش می‌نویسد افزون بر نقش استعمارگران در مباحث مربوط به پسااستعماری بوم‌گرایی، نقش خود بومیان نیز باید بررسی شود. از دیدگاه هاراوی، این رویکرد به دلیل تأثیر مطالعات پسااستعمارگری در نادیده گرفتن روابط و توزیع قدرت در بین خود بومیان ممکن است گمراه‌کننده باشد؛ زیرا این رویکرد ممکن است فقط استعمارگران را مقصر ویرانی فرهنگ، سنت، اقتصاد و طبیعت بومیان معرفی کند، بدون توجه به نقش خود بومیان به خصوص بومیان ثروتمند که از قدرت فرهنگی و اقتصادی برخوردارند.

تریپاتی^{۱۱} (2015) نیز در دیدگاهی مشابه این مسئله را این‌گونه بیان می‌کند که در مواردی، تخریب محیط‌زیست، از جمله از بین رفتن جنگل‌ها، با اجازه خود بومیان با هدف پیشرفت در رسیدن به ارزش‌های غربی انجام می‌شود. تریپاتی برای رفع چنین مشکلاتی، به محققان این رویکرد پیشنهاد می‌کند که باید در مطالعاتشان به تمام ابعاد در فرایند استعمارگری، از جمله خارجی‌ها و خود بومیان، توجه کنند.

براساس آنچه ذکر شد، به اختصار به دو مقاله درباره رمان دریای تریاک اشاره می‌شود که هرکدام با نگاهی منحصر به فرد به تاریخ و مفاهیم متفاوت، رویکرد پسااستعماری را مورد توجه قرار داده‌اند. آرورا^{۱۲} (2011) در مقاله خود با تأکید بر اهمیت اقیانوس هند و تاریخچه سرشار از خشونت، مبادله و مقاومت آن، اشاره می‌کند که اقیانوس موضوع مهمی در رمان گاش^{۱۳} به‌شمار می‌آید. نویسنده مقاله با تأکید بر مطالعات انجام‌شده درباره تأثیر تجارت تریاک بر اقتصاد جهانی و حذف کارگران از این تجارت استدلال می‌کند که این روایت از سوی غربی‌ها صرفاً تمام حقیقت یا

دست‌کم همه حقیقت نیست؛ زیرا حقایق وابسته به قدرت است و کسانی که قدرت را کنترل می‌کنند، می‌توانند جریان اطلاعات را نیز تفسیر و انتخاب کنند؛ در حالی که گاش در رمان خود با تأکید بر نقش تریاک و بررسی اهمیت آن به‌عنوان درآمد اصلی امپراتوری بریتانیا، چنین فقدان را در تاریخ تریاک آشکار می‌کند (Arora, 2011: 25). مسئله دوم در مقاله نام‌برده استفاده بریتانیا از کارگران کم‌خرج هندی و بردگان آفریقایی است. هرچند بردگان آفریقایی جای خود را به کارگران هندی داده‌اند، هدف اصلی استفاده از هر دو قشر کارگران، کار رایگان برای امپراتوری بریتانیا است (Ibid: 29). سومین مسئله در پژوهش آرورا رابطه بین کارگران، رؤسای انگلیسی و همدستان هندی آنهاست. هم بریتانیایی‌ها و هم مدیران هندی از طریق ظلم و ستم و مرزبندی بین «ما» و «آنها» نظم را در کشتی حفظ می‌کنند (Ibid: 35). نویسنده مقاله هرچند به بررسی دقیق رابطه بین استعمارگران و بومیان می‌پردازد، به دلیل پافشاری بر نقش دریا در داستان، به اهمیت توسعه کارخانه‌های تریاک و نابودی محیط‌زیست بومیان که منجر به جابه‌جایی آنها می‌شود، توجه نمی‌کند. بحث جابه‌جایی که در واقع بومیان را مجبور به کارگری در کشتی و کارخانه‌های انگلیسی می‌کند و نقش بسیار مهمی در بررسی رمان گاش دارد، از سوی نویسندگان مقاله حاضر مورد توجه قرار گرفته است.

ونسی جاسمین و دیویس^{۱۴} (2018) در پژوهش خود موضوعات مختلفی از جمله تخریب محیط‌زیست، جست‌وجوی هویت و جابه‌جایی را بررسی کرده‌اند. آنها هرچند به‌صورت علمی به این موضوعات می‌پردازد، تلاشی در جهت گسترش این مفاهیم برای مخاطبان انجام نمی‌دهد. درباره جابه‌جایی نیز فقط به شخصیت‌های اصلی داستان، بدون توجه به کل منطقه، می‌پردازند؛ زیرا بسیاری از بومیان، مانند خانواده دیتی، هنوز در آنجا زندگی می‌کنند؛ هرچند زندگی آنها به‌کلی تغییر کرده است. در واقع در این مقاله فقط جابه‌جایی فیزیکی مطرح شده و به جابه‌جایی روانی توجه نداشته است. نویسندگان مقاله مقیاس زمانی و مکانی رمان را نادیده گرفته‌اند؛ حال آنکه به این

مسائل باید در کنار تاریخ آن و شباهت‌های آن با دیگر مناطق جهان توجه کرد. برای نمونه در این مورد، هم چین و هم هند در تجارت تریاک نقش داشتند. جاسمین و دیویس همچنین باورهای سنتی و فرهنگ بومیان را نادیده گرفته و فقط به استعمارگران پرداخته‌اند؛ در حالی که یکی از جنبه‌های مهم پسااستعماری بوم‌گرایی، تحلیل سنت‌های بومی و تغییرات آن‌ها قبل و بعد از استعمار است.

۳. چارچوب نظری

در دهه‌های اخیر، تغییرات ایجادشده در محیط‌زیست به‌قدری زیاد شده که نیازمند توجه ویژه به مسائل جدید و در حال ظهور است. «آنتروپوسین»^{۱۵} عصر جدیدی است که در آن، رابطه بین عاملیت^{۱۶} انسان و غیرانسان واکاوی می‌شود. براساس این مفهوم، اعمال انسان به‌شکل برگشت‌ناپذیری عملکرد اکوسیستم زمین را تغییر داده است؛ در نتیجه واژه‌های قدیمی مانند طبیعت، بیابان، حیات‌وحش و اقیانوس دیگر همان معنای تحت‌اللفظی صد سال پیش را ندارد. دوران جدیدی از اکوسیستم زمینی ظهور کرده که در آن، رابطه بین انسان و طبیعت به‌منظور حفظ منافع هر دوی آن‌ها مستلزم تغییرات زیادی است (Clark, 2019: 11). با این حال، به‌دلیل پیچیدگی مفاهیم مربوط به آنتروپوسین در هر دو مقیاس زمان و مکان، ترجیح داده می‌شود در قالب مفاهیم دیگری مثل رویکرد پسااستعماری بوم‌گرایی بررسی شود (Ibid: 22).

رویکرد پسااستعماری بوم‌گرایی نوعی خوانش ادبی است که بی‌عدالتی‌های محیط‌زیستی و انسانی را در متن برجسته می‌کند. برپایه این رویکرد، هنگام صحبت کردن از مسائل بشری، نمی‌توان جنبه‌های زیست‌محیطی آن را نادیده گرفت. از بین رفتن وجوه فرهنگی و ابزارهای اقتصادی مردم در زمان استعمار و پس از آن، رابطه مستقیمی با از دست دادن زیستگاه‌های طبیعی مانند جنگل‌ها دارد (Buell, 2005). هنگامی که از تأثیرات منفی استعمار سخن می‌گوییم، باید توجه کنیم موجودات غیرانسانی نیز تحت تأثیر همین تغییرات قرار می‌گیرند. از سوی دیگر رویدادهای

زیست‌محیطی همیشه با هدف‌های اقتصادی و سیاسی انسانی همسو نیستند و در واقع تحت کنترل انسان نمی‌باشند. در نتیجه مطالعه درباره مسائل زیست‌محیطی و بررسی تأثیرات آن در جوامع انسانی، باید ذیل مباحث پسااستعماری مورد توجه قرار گیرد (Mukherjee, 2011: 144). به صورت خلاصه می‌توان گفت این رویکرد بر رابطه پویا بین موجودات انسانی و غیرانسانی تأکید می‌کند و بر این عقیده است که عناصر غیرانسانی (مانند کوه‌ها یا حیوانات) دارای عاملیت و ویژگی‌های خاص خود هستند (Coole & Frost, 2010: 10). به دلیل پیچیدگی‌های ذکر شده، مطالعات مربوط به عاملیت رمان را بهترین بستر برای ارائه بحث‌های خود می‌دانند؛ زیرا رمان از طریق آشکار ساختن آن‌ها در مسائل روزمره مردم، دردسترس بودن مطالب پیچیده علمی را فراهم می‌کند.

از سوی دیگر از آنجا که طبیعت به‌خودی‌خود مفهومی گریزان از تعریف است، از طریق موضوعاتی مانند تریاک، به‌عنوان پدیده‌ای مادی، و رابطه آن با رویدادهای انسانی در هند و چین، به این مفهوم پرداخته می‌شود. در واقع با برجسته‌سازی اهمیت تریاک در داستان، امکان تحلیل تنش بین انسان و دنیای طبیعی اطراف او امکان‌پذیر می‌شود و رابطه طبیعت و انسان (در این مورد خاص، تریاک) هم از منظر استعمارگران و هم بومیان به تعریف درمی‌آید.

از آنجا که در عصر آنتروپوسین، نیازمند بازتعریف این‌گونه روابط به‌عنوان موجودات انسانی و غیرانسانی و چگونگی تأثیر هریک بر دیگری هستیم، باید به‌منظور آگاهی از این رابطه پویا با موجودات موجود در محیط بکوشیم. اکوکریتیسیم^{۱۷} و همه‌زیرمجموعه‌های آن، مانند مطالعات پسااستعماری بوم‌گرایی، موضوعات بسیار مهمی است که هدفشان افزایش آگاهی از این رابطه پویاست. این امر به‌خصوص در عصر حاضر که رویدادهایی مانند گرمایش جهانی^{۱۸} نه‌فقط محیط‌زیست گیاهان و جانوران،

بلکه محیط‌زیست انسانی را نیز تهدید می‌کند، اهمیت و ضرورت بیشتری می‌یابد (Curtin, 2005).

بنابراین در مقاله حاضر به واکاوی و تحلیل این موضوع در رمان دریای تریاک، اثر آمیتاو گاش پرداخته و تلاش کرده‌ایم با نگاهی دقیق‌تر به تریاک، به‌عنوان عامل غیرانسانی و نقشی که در زندگی استعمارگر و استعمارشده ایفا می‌کند، چگونگی تغییر زندگی مردم بومی در دوران استعمار و پس از آن را مورد توجه قرار دهیم. شایان ذکر است اهمیت این‌گونه مطالعات صرفاً به مقیاس زمانی و مکانی این رمان محدود نیست، بلکه به زندگی میلیون‌ها نفر در سطح جهان اشاره می‌کند.

۴. بحث و بررسی

دریای تریاک نوشته آمیتاو گاش، اولین رمان از سه‌گانه /بییس^{۱۹} اوست. گاش در رمان مورد بررسی بیشتر بر تریاک و نقش آن در زندگی بومیان و استعمارگران پرداخته است. در این رمان، تریاک نقشی تعیین‌کننده در تخریب محیط‌زیست شهر کلکته دارد و در نتیجه منجر به از بین رفتن امکانات اقتصادی ساکنان بومی آنجا می‌شود. یکی از انگیزه‌های اصلی استعمارگران در حمله به این منطقه، برداشت تریاک و سپس انتقال آن برای سود مالی است. آن‌ها از طریق ساختن کارخانه‌ها و «توسعه»^{۲۰}، تجارت تریاک را در انحصار خود درمی‌آورند و در عین حال هم محیط‌زیست و هم نظام اقتصادی را که قبل از استعمار، از مردم محلی حمایت می‌کرد، از بین می‌برند. وقایع رمان به‌مرور آشکار می‌کند تجارت تریاک چگونه زندگی مردم محلی را به‌شدت تغییر می‌دهد و در نتیجه سبک زندگی آن‌ها را دگرگون می‌سازد. چنین تغییراتی از عادات قدیمی‌تر آن‌ها برای زندگی در هماهنگی با طبیعت، مانند دام‌پروری، توانایی داشتن زندگی خوب، داشتن خانه و غذای مناسب، مردم محلی مجبور به تغییر مزارع خود برای کشت تریاک و فروش محصولات به کمپانی هند شرقی می‌شوند. در چنین وضعیتی، رمان روند زندگی شخصیت‌های اصلی داستان را در درگیری فرهنگی و اقتصادی با استعمار

و تجارت تریاک از سوی نیروهای انگلیسی بازگو می‌کند که در نهایت به «بی‌خانمانی»^{۲۱} شخصیت‌های اصلی داستان می‌انجامد؛ بومیانی که به‌ناچار مسافران کشتی‌ای به نام «ایبیس» می‌شوند و به جزیره‌ای جدید مهاجرت می‌کنند تا زندگی تازه‌ای را شروع کنند. از بین مجموعه‌کتاب‌های ایبیس، به این دلیل کتاب اول برای پژوهش انتخاب شده که این رابطه زنجیروار بین عاملیت، توسعه و جابه‌جایی را به‌ترتیب نشان می‌دهد و تأثیرات هرکدام بر دیگری و نقش آن‌ها در زندگی شخصیت‌های داستان را به‌نمایش می‌گذارد.

۴-۱. عاملیت

عاملیت غیرانسانی^{۲۲} به بررسی اهمیت عاملیت موجودات غیرانسانی (مانند تریاک^{۲۳}، عاج^{۲۴}، نفت^{۲۵} و طلا^{۲۶}) در روایت^{۲۷}‌های زمین و محیط می‌پردازد. این شیوه‌ای جدید در معرفی عامل‌هایی است که سعی می‌کند عوامل غیرانسانی را به‌عنوان موضوعات اصلی در بحث‌های محیط‌زیست بررسی نماید و اغلب از آن در رمان‌هایی استفاده می‌شود که بر موضوعاتی مانند تغییرات آب‌وهوایی^{۲۸} تمرکز دارند. عصر جدید آنتروپوسین این امکان را برای مطالعات ادبیات فراهم می‌کند تا از چنین تغییری برای بازنگری در محوریت عامل‌های انسانی^{۲۹} بهره‌برد و در عوض به اهمیت همه موجودات در محیط ما و رابطه پویا بین عوامل انسانی و غیرانسانی توجه کند. بدین ترتیب، یکی از بهترین میزبان‌ها برای موضوعات عاملیت غیرانسانی، ادبیات است؛ زیرا رمان و شعر می‌توانند چشم‌انداز، اقلیم، زیرساخت‌ها، ماشین‌ها و فناوری را شخصیت‌های اصلی خود برگزینند (Iovino & Oppermann, 2014).

برای درک روشن‌تر عاملیت ناگزیر از مطالعه تاریخ اجتماعی و سیاسی مربوط به آن هستیم. با واکاوی تاریخ عاملیت در قرن نوزدهم پی خواهیم برد که محققان عاملیت را به مردان اشراف اروپایی که دستورکار سیاسی، اقتصادی و اجتماعی را تعیین می‌کردند، نسبت می‌دادند. پس از جنگ جهانی دوم، تغییری در درک عاملیت به‌وجود آمد؛ زیرا

در آن زمان آن را نه فقط به صاحبان قدرت، بلکه به همه انسان‌ها، مانند زنان، بومیان مستعمره و بردگان، نسبت دادند (Nash, 2005: 67). به‌تازگی نیز با ظهور مفهوم آنتروپوسین (به‌عنوان عصر جدید برای بازتعریف وضعیت محیطی جهان)، می‌توان تعریف عاملیت را تغییر داد؛ بدین معنا که آنتروپوسین پارادوکسی را در درک عاملیت انسان آشکار می‌کند؛ زیرا عاملیت به‌عنوان نیروی زمین‌شناختی آن‌قدر وسیع است که سراسر کره زمین را تحت تأثیر قرار می‌دهد؛ در حالی که معمولاً انسان‌ها که در نقاط مختلف زمین زندگی می‌کنند، این تأثیر جهانی را به‌خوبی درک نمی‌کنند. همچنین کنش انسان به‌خودی‌خود متأثر از عوامل فرهنگی و مادی و حتی ناشی از آن است. درواقع چنین کنش‌هایی بخشی از شبکه‌ای از تعاملات با جهان مادی هستند و ثابت می‌کنند که انسان‌ها از مجموعه‌ای از تجربیات و تعاملات با طبیعت و اجتماع در تصمیم‌گیری‌های خود استفاده می‌کنند (Dürbeck, Schaumann & Sullivan, 2015: 121). نمی‌توان جهان را منحصراً تحت نفوذ عوامل انسانی دانست. انسان در رابطه‌ای تعاملی با نیروهای غیرانسانی مانند «آب و هوا» زندگی می‌کند که کنترلی بر آن‌ها ندارد. درنتیجه این رابطه یک‌سویه نیست؛ زیرا به‌طور کامل در کنترل انسان نیست که به اراده او شکل بگیرد.

با این حال، ایده انتساب عاملیت به هستی‌های غیرانسانی اغلب براساس این باور که طبیعت فقط می‌تواند اعمال انسان را پیچیده کند، اما مانند انسان از قصد^{۳۰} یا توانایی انتخاب کردن برخوردار نیست، مورد انتقاد قرار می‌گیرد. عاملیت به‌مدت طولانی فقط به انسان اختصاص داده شده؛ زیرا فقط اوست که توانایی تفکر و برنامه‌ریزی و سپس اجرای آن را دارد؛ به این معنا که عاملیت درواقع فقط در مغز آدمی وجود دارد، نه در محیط. پس چگونه می‌توان چنین عاملی را به نهادهای غیرانسانی اختصاص داد، در حالی که آن‌ها چنین توانایی‌هایی ندارند؟ مورخان محیطی^{۳۱} مانند نش می‌توانند به این سؤال پاسخ دهند؛ زیرا آن‌ها تعاملات بین موجودات انسانی و غیرانسانی را مطالعه

می‌کنند. یافته‌های نش (67: 2005) نشان می‌دهد محیط نه‌فقط کنش انسان را پیچیده می‌کند، بلکه مستقیماً بر قصد او تأثیر می‌گذارد. از طریق تعامل با جهان است که انسان مجموعه‌ای از تجربیات را می‌اندوزد و از طریق آن‌ها تصمیم‌گیری می‌کند.

تکنیک گاش در رمانش این است که از شیوه‌های معمول شخصیت‌پردازی می‌پرهیزد و یک شخصیت اصلی ندارد که همه‌چیز حول محور وی بچرخد. در عوض، شخصیت‌های مختلفی با پیش‌زمینه‌های اجتماعی متفاوت وجود دارند که همگی به دلایل مختلف مسافران ایبیس می‌شوند. هرچند این دلایل متفاوت است (از یک بومی پولدار که تمام ثروتش را از دست می‌دهد و به زندان می‌افتد تا زنی خانه‌دار که تصمیم می‌گیرد از خانواده‌اش فرار کند)، خاستگاه آن‌ها یکی است و به به تریاک برمی‌گردد. عدم انتخاب یک شخصیت اصلی به گاش این امکان را می‌دهد که بر سایر جنبه‌های تعاملات انسانی مانند تریاک و استعمارگری^{۳۲} متمرکز شود.

در شاهد اول، گاش یکی از مهم‌ترین تصمیمات در زندگی شخصیت‌هایش را به عامل غیرانسانی می‌سپارد.

شاهد ۱:

‘It was no human agency but rather a quirk of the tides that was responsible for fixing the date of the Ibis’s departure.’ (Ghosh, 2015: 343)

با اینکه انسان‌های بانفوذ زیادی مانند مستر برنهام^{۳۳}، صاحب ایبیس، در صحنه حضور دارند، جزو مد تعیین می‌کند ایبیس چه زمانی می‌تواند شهر را ترک کند. این نمونه، مثالی ساده از نحوه نمایش عامل غیرانسانی و تأثیر آن در زندگی شخصیت‌هاست.

۴-۱-۱. تریاک و امپراتوری بریتانیا

اینک می‌توان به نقش تریاک در زندگی استعمارگران و استعمارشوندگان دقیق‌تر نگاه کرد. تریاک، به دلیل تأثیر گسترده‌اش در زندگی بشر، نمونه‌ای قوی است برای نشان دادن اهمیت عاملیت غیرانسانی. دریای تریاک نیز تحلیل چنین مفهومی را به دلیل

ماهیت تاریخی آن تسهیل می‌کند و وقایع تاریخی آن زمان را در نظر می‌گیرد. گاش عمدتاً از یکی از شخصیت‌های اصلی خود، آقای برنهام، برای نمایندگی استعمارگران انگلیسی و کمپانی هند شرقی در این رمان استفاده می‌کند. برنهام تاجری آزاد و صادرکننده تریاک به چین ترسیم شده است. از طریق این تجارت با چین و توسعه آن ثروتش را به دست آورده است. روند موفقیت برای آقای برنهام، به‌عنوان فردی انگلیسی، چندان دشوار نبود؛ زیرا او وارد تجارتی شده که کاملاً در انحصار استعمارگران انگلیسی بوده است.

شاهد ۲:

‘Opium was the exclusive monopoly of the British, produced and packaged entirely under the supervision of the East India Company.’ (Ibid: 81)

از طریق استعمار هند، نیروهای انگلیسی تقریباً تمام تجارت تریاک را در انحصار خود درآوردند و منابع بومیان را ویران کردند، بدون اینکه سود چندانی برای آن‌ها داشته باشند. با این حال، بازرگانان و زمین‌داران بومی از داشتن زمین‌های خود و سرمایه‌گذاری اندک پولی که از آن زمین‌ها از طریق تجارت با آقای برنهام به دست می‌آوردند، راضی بودند. این‌گونه بود که آقای برنهام توانست با استفاده از پول بومیان تجارت خود را با سرعت بیشتری گسترش دهد.

شاهد ۳:

‘As a result, when it came to be known that the Halders of Raskhali had entered into a partnership with an English trader, a great number of friends, relatives and creditors had begged to be allowed to share in the family’s good fortune... to add their money to the sums that he annually deposited with Burnham.’ (Ibid)

اگر بپذیریم آقای برنهام نماینده کل امپراتوری بریتانیا است، به این دلیل که او بخشی از همان سیستمی است که در آن رشد کرده، می‌توانیم اهمیت تجارت تریاک در امپراتوری بریتانیا را به‌خوبی درک کنیم. استعمار کشوری بزرگ مانند هند پرهزینه بوده

است. از این رو برای تأمین پول مورد نیاز به منظور تداوم چنین تسلطی بر این کشور و دیگر سرزمین‌های تحت سلطه، امپراتوری انگلیس به منبع مالی قدرتمندی نیاز داشت. آن‌ها پیش‌تر نتایج سود هنگفت از تجارت تریاک در استعمار پرتغال و هلند را تجربه کرده بودند؛ بنابراین ایده انحصار تجارت تریاک در هند، برای تأمین نیازهای مالی‌شان دور از ذهن نبوده است. به همین دلیل است که گاش تریاک را جواهری در تاج ملکه ویکتوریا می‌نامد؛ زیرا بدون تجارت گسترده‌ای مانند تجارت تریاک، از عهده اداره اقتصاد امپراتوری بر نمی‌آمدند.

شاهد ۴:

‘Said Mr Burnham ‘That British rule in India could not be sustained without opium ... Do you imagine that British rule would be possible in this impoverished land if it were not for this source of wealth?’ (Ibid: 85)
در چنین اوضاعی، واضح است که امپراتوری انگلیس برای گسترش تجارت تریاک، به‌عنوان منبع اصلی درآمد خود، به‌آسانی عقب نمی‌کشد و هر مانعی را که این تجارت را به‌خطر بیندازد، از سر راه برمی‌دارد. از دید انگلیسی‌ها، دو مانع اصلی برای ایجاد اختلال در اجرای چنین برنامه‌ای موجب نگرانی بود. مانع نخست بومیان هند به‌ویژه ثروتمندان بودند که می‌توانستند رقیب آن‌ها در تجارت با چین باشند؛ اما چندی نگذشت که این مشکل را از طریق انحصار تجارت تریاک و کل فرایند آن حل کردند. دومین مانع چین بود؛ زیرا تریاک عمده‌تأ درازای چای و ابریشم به آن کشور مبادله می‌شد. هنگامی که چین تلاش کرد قوانین خود درباره تجارت تریاک را اعمال کند و واردات تریاک را به کشورش متوقف کند، امپراتوری بریتانیا راه‌حل به‌راه انداختن جنگ به‌منظور تحمیل تجارت تریاک به چین را انتخاب کرد؛ زیرا ثبات اقتصادی امپراتوری به آن وابسته بود (Deming, 2011: 2).

امپراتوری انگلیس وقوع جنگ تریاک را گریزناپذیر می‌دانست؛ زیرا آن‌ها می‌خواستند از تجارت پرسود تریاک در هند، همانند استعمار هند، محافظت کنند. آن‌ها

این راه‌حل را نه فقط مأموریتی برای نجات خود، بلکه برای نجات چین نیز تلقی می‌کردند. آقای برنهام توضیح می‌دهد که مسئله آن‌ها با چنین تحریمی درباره تجارت تریاک از سوی چینی‌ها این است که اولاً این تصمیم چینی‌ها برخلاف اصول تجارت آزاد است که از نظر انگلیسی‌ها، تنها شیوه درست تجارت محسوب می‌شد؛ ثانیاً با علم به اهمیت تریاک در زندگی روزمره مردم لندن (عمدتاً اهداف دارویی)، اقدام چینی‌ها درخصوص جلوگیری از واردات تریاک را خیانتی بزرگ به مردم چین به دلیل نیازهای ضروری آن‌ها به تریاک بیان کردند. حال آنکه در واقعیت این استدلال بریتانیایی‌ها صرفاً فریب و نیرنگی برای متقاعد کردن کشور خود به ضرورت این جنگ و فراقنی از وابستگی اقتصادی خود به تجارت تریاک به چین بوده است.

شاهد ۵:

‘Said Mr Burnham "The war, when it comes, will not be for opium. It will be for a principle: for freedom- for the freedom of trade and the freedom of the Chinese people. Free trade is a right conferred bon Man by God, and its principles apply as much to opium as to any other article of trade. More so perhaps, since its absence many millions of natives would be denied the last advantages of British influence."’ (Ghosh, 2015: 107)

منفعت اقتصادی و توسعه تجارت تنها مزایای تریاک برای امپراتوری بریتانیا نبوده است. فواید پزشکی این ماده براساس واقعیات علمی، از دیگر امتیازهای این تجارت پرسود بوده است. هرچند تریاک همواره خطر اعتیاد در صورت سوء‌مصرف را نیز به‌همراه داشته، «مفید» یا «زیان‌آور» بودن آن در زندگی اشخاص در این مقاله اهمیت ندارد؛ زیرا از تریاک صرف‌نظر از تأثیر و نقش آن در زندگی مصرف‌کنندگان، چه به‌عنوان داروی مسکن برای رفع دردهای جسمی و روانی و چه به‌عنوان عامل اعتیادآور و مخرب، در مقاله حاضر به‌منظور اثبات اهمیت «عاملیت غیرانسانی» در زندگی بشر استفاده شده است.

شاهد ۶:

'It would be well-nigh impossible to practice modern medicine or surgery without such chemicals as morphine, codeine and nicotine... it is opium that has made this age of progress and industry possible.' (Ibid: 109)

۴-۱-۲. تریاک و بومیان

شخصیت‌های اصلی رمان در ابتدا از اهمیت و تأثیر تریاک در زندگی خود ناآگاه‌اند. این مسئله ممکن است نشانه‌ای از ناآگاهی کل بشر باشد که اهمیت عوامل غیرانسانی را در زندگی خود نادیده می‌گیرند؛ زیرا آن‌ها فقط انسان را عامل فعال می‌پندارند. در رمان حاضر، بومیان حتی قبل از استعمار انگلیسی‌ها از تأثیر تریاک به‌عنوان ابزاری سودمند در رفع مشکلات روانی و فیزیکی (پزشکی) و یا نوعی تأثیر منفی مانند اعتیاد آشنا بودند؛ ولی هرگز از قدرت نهفته آن در زندگی خود آگاه نبودند. اولین شخصیت در داستان، دیتی^{۳۴} است که به قدرت تریاک پی می‌برد؛ گیاهی کوچک که ابتدا به‌نظر نمی‌رسید می‌تواند عاملی برای تغییر زندگی او یا دیگران باشد. دیتی در اوایل داستان متوجه می‌شود هرکسی که کنترل تریاک را به‌خصوص در محیط زندگی او در دست دارد، قدرت کنترل بر بومیان را نیز در اختیار دارد. در این دوره زمانی، این قدرت در کنترل امپراتوری بریتانیا بود. این درک از قدرت تریاک برای دیتی، زمانی اتفاق می‌افتد که او تکه‌ای کوچک از تریاک را مخفیانه با غذای مادرشوه‌رش مخلوط می‌کند تا بر او تسلط یابد. این اولین بار است که او از تریاک به‌عنوان ماده مخدر بر روی شخصی دیگر استفاده می‌کند و از قدرت کنترلی که بر مادرشوه‌رش می‌یابد، شگفت‌زده می‌شود. این یکی از مهم‌ترین نقل‌قول‌های کتاب دربارهٔ عاملیت است؛ زیرا از اینجا به‌بعد است که خوانندگان رمان مستقیماً با عاملیت غیرانسانی مواجه می‌شوند. چنین درکی پس از وقوع این اتفاق، می‌تواند چگونگی فهم خواننده از بقیه داستان را کاملاً تغییر دهد.

شاهد ۷:

‘As for Deeti, the more she ministered the drug, the more she came to respect its potency: how frail a creature was a human being, to be tamed by such tiny doses of this substance! ... For if a little bit of this gum could give her such power over the life, the character, the very soul of this elderly woman, then with more of it at her disposal, why should she not be able to seize kingdoms and control multitudes? And surely this could not be the only such substance upon the earth?’ (Ibid: 38)

همان‌طور که ذکر شد، تأثیر تریاک در زندگی بومیان عمدتاً از دو جنبه متفاوت بوده است. نخست جنبه پزشکی آن است که موجب کاهش درد می‌شود. در این رمان، شوهر دیتی، هوکام سینگ^{۳۵}، یکی از شخصیت‌هایی است که به‌عنوان سرباز در ارتش بریتانیا به‌شدت مجروح شده و قبل از بازگشت به خانه و ازدواج با دیتی، صدمات زیادی متحمل شده است. ازدواج دیتی با او، با وجود آگاهی از جراحات خطرناک وی، به‌دلیل احترام روستاییان بومی به خدمات سربازان مزدور^{۳۶} هندی به اربابان انگلیسی بوده است. هوکام پس از بازگشت به خانه، تریاک را راهی برای کاهش درد جسمی خود انتخاب کرد؛ زیرا استفاده از تریاک تنها راهی بود که او همچنان می‌توانست در جامعه خود به‌عنوان کارگر کار کند. هنگامی که دیتی سعی می‌کند هوکام را از مواد مخدر دور کند، درد به‌قدری در بدن و چهره او آشکار می‌شود که منجر به دوراهی تصمیم‌گیری برای دیتی می‌شود. به‌رغم دیدگاه منفی دیتی به اعتیاد به‌عنوان ویژگی‌ای منفی، او خود را در مقابل این پرسش قرار می‌دهد که آیا تحمل درد ناشی از جراحاتش ارزش ترک اعتیاد را دارد.

شخصیت دیگر داستان «عافات»^{۳۷} است؛ شخصیتی نه هندی، بلکه چینی - انگلیسی که در داستان پسر نامشروع تاجری انگلیسی و زنی چینی معرفی شده است. عافات در کانتون، بندری که بیشتر تجارت تریاک به آنجا هدایت می‌شود، بزرگ شده است. او از همان دوران کودکی از سفرهای پدرش باخبر بود. پدرش هرچند نمی‌توانست رسماً ادعا کند که او پسرش است، می‌خواست به تحصیل او رسیدگی کند. عافات از تجارت

پدر در هند آگاه بود و دلش می‌خواست در هند، براساس تصویری که او از بهشت هند در سر داشت، نزد پدرش زندگی کند؛ بدون اینکه بداند سرزمین اصلی پدرش در انگلستان است. پس از وقایع مختلف، او سرانجام توانست به هند سفر کند؛ اما خوشبختی که در هند به‌دنبالش بود، پیدا نکرد و در دام اعتیاد به تریاک افتاد. داستان او در رمان از زمانی شروع می‌شود که در همان زندانی گرفتار می‌شود که نیل^{۳۸} (شخصیت هندی داستان که به‌دلیل حقه‌بازی برنهام به اتهام جعل امضا ثروت خانوادگی‌اش را از دست داده بود) در آن اسیر است. در زندان نیل از طریق عافات به قدرت تریاک و اعتیاد به یک «ماده»^{۳۹} پی می‌برد؛ زیرا اوست که باید از عافات مراقبت کند. نیل پس از تماشای عافات در حال گذر از دردهای اعتیاد و رهایی از مواد مخدر، دومین شخصیتی است که خود را رودررو با تریاک می‌بیند و به قدرت آن در کنترل بشر و در ادامه داستان به جنبه‌های مثبت تریاک در رفع برخی مشکلات جسمی و روانی انسان پی می‌برد. نکته مورد توجه درباره نیل و دیتی این است که آن‌ها، هر دو، بومی هستند که در نهایت به‌طور مستقیم با جنبه‌های خوب و بد تریاک آشنا می‌شوند و در عین حال، قدرت سیاسی و اقتصادی آن را در امپراتوری بریتانیا تجربه می‌کنند.

شاهد ۸:

‘Later, Neel would come to learn that not the least of opium’s properties is its powerful influence on the digestive system: in proper doses it was a remedy for diarrhea and dysentery; taken in quantity it could cause the bowels to freeze- a common symptom in addicts.’ (Ibid: 299)

همان‌طور که پیش‌تر نیز بیان شد، فقط انسان تحت تأثیر تغییرات محیطی خود قرار نمی‌گیرد، بلکه سایر موجودات از توسعه مزارع جدید کشت تریاک در منطقه اثر می‌پذیرند. گاش در رمانش به تغییراتی اشاره می‌کند که در حشرات کوچک‌تر و نیز پروانه‌ها به‌دلیل رشد مزارع تریاک در منطقه ایجاد شده است. گاش با توصیف‌هایی که به‌زیبایی در رمان آورده است، به‌صورت هدفمند و عامدانه به خوانندگان نشان می‌دهد که انسان تنها موجود متضرر در محیط نیست.

شاهد ۹:

‘Many (insects) would get stuck in the ooze and tomorrow, when the sap turned colour, their bodies would merge into the black gum, becoming a welcome addition to the weight of the harvest. The sap seemed to have a pacifying effect even on the butterflies, which flapped their wings in oddly erratic patterns, as though they could not remember how to fly.’
(Ibid: 29)

۴-۲. توسعه

توسعه^{۴۰} در مطالعات پسااستعماری دو معنای^{۴۱} متفاوت دارد. مهم است با تمایز میان این دو مفهوم، از یکی از آن‌ها که برای بومیان منطقه (اعم از موجودات انسانی و غیرانسانی) بیشترین سود را دارد، استفاده کنیم. اولین نوع توسعه در کشورهای فقیر یک نظام فکری و اقتصادی سرمایه‌داری^{۴۲} است که ظاهراً قصد دارد فقر را از یک کشور خاص جهان‌سوم ریشه کن کند، اما درحقیقت ترفندی برای نفوذ نظم جهانی سرمایه‌داری به آن است (Escobar, 2011: 242). در این تعریف، توسعه ابزاری برای نظام سرمایه‌داری به‌منظور تقویت تسلط سیاسی و اقتصادی بر سایر نقاط جهان است. اساس چنین تعریفی از توسعه بر این باور ایجاد شده است که ارزش‌های غربی (در شیوه زندگی) «درست» و البته «بهتر» و ارزش‌های «دیگری» (ارزش‌های کشورهای استعمارشده) «نادرست» و نیازمند مداخله برای تغییر است. به‌صورت خلاصه، این نوع از توسعه به‌صورت نظام اقتصادی - اجتماعی غارتگر عمل می‌کند که خود موجب نابرابری و شکاف اقتصادی بیشتر در این کشورها می‌شود؛ با این حال، ادعا می‌کند که آزادی، دموکراسی و حقوق بشر را که ارزش‌های والایی در فرهنگ غربی است، گسترش می‌دهد (Huggan & Tiffin, 2015: 32).

نمونه‌هایی از این نوع توسعه به‌خوبی در رمان دریای تریاک گاش آشکار است؛ نیروهای انگلیسی معتقدند هندی‌ها را از روش‌های حیوانی خود نجات می‌دهند؛ حال آنکه فردی که در کتاب این کلمات را به زبان می‌آورد، از نژادپرست‌ترین و

بی‌رحم‌ترین شخصیت‌های رمان است که همواره با بومیان با خشونت و انزجار رفتار می‌کند.

شاهد ۱۰:

‘We need only think of the poor Indian peasant- What will become off him if his opium can’t be sold in China? Bloody hurremzads can hardly eat now: They’ll perish by the crore.’ (Ibid: 140)

پیامد چنین توسعه‌ای به‌خوبی در رمان گاش به‌تصویر کشیده شده است. شرکت هند شرقی برای سرمایه‌گذاری درازمدت و به‌حداکثر رساندن سود خود، به احداث کارخانه نیاز داشت؛ بدون اینکه توجه کند ساخت کارخانه‌ای بزرگ چقدر می‌تواند بر محیط و طبیعت اطراف آن تأثیر بگذارد. درواقع راه‌اندازی چنین کارخانه‌ای ضمن تسهیل بسته‌بندی و صدور تریاک به چین، آن‌ها را به مرکز انحصاری تولید تریاک در منطقه تبدیل کرد. مرحله بعدی نیاز به تریاک بیشتر برای فراوری آن به «ماده»ی تریاک در کارخانه بود. درنتیجه آن‌ها بومیان را مجبور کردند از کاشت هر نوع بذر دیگر، مانند برنج و غلاتی که قبلاً برای تغذیه خانواده‌شان می‌کاشتند، دست بکشند و از زمین‌ها فقط برای پرورش تریاک استفاده کنند. مرحله بعد خرید تریاک درازای مبلغ بسیار ناچیز از بومیان بود. از یک سو حالا آن‌ها به کارگران بیشتری برای کار در کارخانه نیاز داشتند و از سوی دیگر از آنجا که بومیان دیگر نمی‌توانستند نیازهایشان را صرفاً با کشاورزی تأمین کنند، به شغل محتاج بودند. درواقع مشکلی که از سوی استعمارگران ایجاد شده بود (اجبار بومیان به تبدیل زمین‌های کشاورزی به کشت تریاک و خرید تریاک از آن‌ها به مبلغ اندک)، ظاهراً با استخدام همان بومیان برای کار در کارخانه‌هایشان حل شد. زندگی دیتی و شوهرش در رمان گاش به‌خوبی این وضعیت اسفبار را نشان می‌دهد.

نگاه دقیق‌تر به تغییرات زندگی موجودات بومی در کتاب از این حقیقت پرده برمی‌دارد که این دگرگونی‌ها فقط شامل انسان نبود، بلکه تمام موجودات، اعم از

حیوانات و گیاهان، را در بر می‌گرفت. یکی از موضوعات اصلی در رمان که خواننده آگاه قادر است آن را درک کند، تأکید بر تجارت تریاک و تأثیر آن بر «طبیعت» بومیان است. اختصاص تمام اراضی کشاورزی به کشت تریاک، فقر مردم به دلیل دستمزد اندک و گرفتن وام و مساعده‌های سالانه بی‌پشتوانه از کارخانه، منجر به ایجاد تغییرات شدیدی در رابطه بومیان با «محیط زیست» شان شد؛ زیرا اکنون زمین‌های آن‌ها به ابزاری صرفاً برای کسب درآمد بیشتر تبدیل شده است. چنین تغییری در زندگی بومیان، آن‌گونه که گاش به‌خوبی آن را ترسیم کرده است، بومیان را مجبور کرد رابطه خود را با «محیط» تغییر دهند؛ زیرا وقتی که انسان محیط خود را صرفاً «ابزاری یک‌طرفه برای استفاده» درازای پول تصور کند، از نابودی آن نیز غافل می‌شود. در نتیجه پویایی رابطه دوطرفه بین موجودات انسانی و غیرانسانی کم‌رنگ و به رابطه‌ای یک‌طرفه تبدیل می‌شود. این همان اتفاقی است که پیامد آشکار آن در عصر جدید با گرمایش جهانی خود را بروز داده است.

شاهد ۱۱:

‘Back then, a few clumps of poppy were enough to provide for a household’s needs, leaving a little over, to be sold: no one was inclined to plant more because of all the work it took to grow poppies – fifteen ploughings of the land and every remaining clod to be broken by hand, with a dantoli; fences and bunds to be built; purchases of manure and constant watering; and after all that, the frenzy of the harvest, each bulb having to be individually nicked, drained and scraped... What sane person would want to multiply these labors when there were better, more useful crops to grow, like wheat, dal, vegetables?’ (Ibid: 30)

سرنوشت این بومیان با از دست دادن زمین‌های زراعی، افزایش فقر و بدهی‌های هنگفت به صاحبان کارخانه پیامد همان توسعه‌ای بود که استعمارگران انگلیسی ادعا کرده بودند بومیان هندی به آن نیاز دارند؛ نوعی توسعه که در واقع نه‌فقط سودی برای بومیان نداشت، بلکه بومیان را به انتخاب کار پرمشقت و حتی مبارزه با یکدیگر، دزدی و قتل آن‌هم به هدف زنده ماندن مجبور کرده بود.

اما قبل از این توسعه، وضع زندگی بومیان چگونه بود؟ گاش اوضاع و احوال بومیان قبل از استعمار و انحصار تریاک را از دیدگاه دیتی توصیف می‌کند. اولین بار زمانی بود که برای تعمیر سقف خانه‌اش به کاهگلی نیاز داشت که دیگر در «محیط» اطرافش نمی‌توانست آن را بیابد یا وقتی که در نهایت بیچارگی متوجه می‌شود به جای خرید مواد غذایی برای کل سال، فقط برای خرید یک مشت برنج پول دارد. در چنین اوضاعی، دیتی به گذشته فکر می‌کند؛ زمانی که کودک بود و در خانه مادرش زندگی می‌کرد؛ زمانی که کشت تریاک با رشد سایر منابعی که آن‌ها برای زندگی روزمره نیاز داشتند، تداخل نداشت و دومین بار زمانی است که دیتی در خانه دوران کودکی‌اش است و به گذشته می‌اندیشد.

شاهد ۱۲:

‘Poppies had been a luxury then, grown in small clusters between the fields that bore the main winter crops- wheat, masoor dal and vegetables. Her mother would send some of her poppy seeds to the oil-press and the rest she would keep for the house, some for replanting, and some to cook with meat and vegetables.’ (Ibid)

کتاب تصویر شفافی از چگونگی دگرگونی محیط نشان می‌دهد و اینکه چنین تغییری چگونه زندگی موجودات انسانی و غیرانسانی منطقه را زیور کرده است.

۳-۴. جابه‌جایی

جابه‌جایی از این منظر در حوزه مطالعات پسااستعماری بوم‌گرایی قرار می‌گیرد که در آن تاریخچه و روند چنین جابه‌جایی از طریق اقدامات استعمارگران بررسی می‌شود. دو نکته در خصوص مفهوم جابه‌جایی درخور توجه است: یکی تأکید بر مفهوم دوگانه فیزیکی و روانی آن است و دیگر اینکه جابه‌جایی علاوه بر انسان اغلب شامل حیوانات نیز می‌شود (Rizy, 2015). انسان و حیوانات، هر دو، تحت تأثیر جابه‌جایی فیزیکی و روانی قرار می‌گیرند. در فرایند جابه‌جایی، تعاملات زیادی بین انسان و حیوانات

به‌وجود می‌آید؛ به همین دلیل است که پسااستعماری بوم‌گرایی به مطالعه هر دو و رابطه پویای آن‌ها می‌پردازد. از یک سو حیوانات نیز برای زنده ماندن و یافتن منابع جدید برای زندگی ناگزیر از جابه‌جایی‌اند؛ همان‌طور که اغلب در توسعه شهرها و محدود کردن محل زندگی حیوانات با آن مواجه می‌شوند؛ از سوی دیگر جابه‌جایی انسان‌ها به‌گونه‌ای مضاعف در زندگی آنها تأثیر می‌گذارد؛ زیرا انسان‌ها در این فرایند، ناخواسته به محل زندگی حیوانات تعرض می‌کنند. این اتفاق اغلب به خشونت غیرضروری انسان علیه حیوان منجر می‌شود؛ زیرا آن‌ها وارد میدان جنگ با حیوانات برای یافتن منابع می‌شوند که اغلب به شکار و کشتن رقبا می‌انجامد (Huggan & Tiffin, 2015: 153).

جابه‌جایی در رمان مورد بحث پیامد توسعه و تأثیرات آن بر شخصیت‌های داستان است. با توسعه تجارت تریاک، بقای بومیان در سرزمین خودشان دشوارتر می‌شود؛ زیرا آن‌ها برای پرداخت بدهی‌هایشان به شرکت‌های انگلیسی، مجبورند زمین‌های خود را بفروشند و یا در جای دیگری کار پیدا کنند. آن‌ها به دنبال فرصت‌های جدید برای بقا و تأمین نیازهای اولیه مانند غذا و خانه ناگزیر از جابه‌جایی می‌شوند. گاش در این رمان، آشکارا داستان طمع استعمارگران در توسعه تجارت تریاک، تصاحب شرکت‌ها و زمین‌های بومیانی را روایت می‌کند که برای جان سالم به در بردن از چنین شرایطی، محکوم به جابه‌جایی یا تن دادن به زندگی رقت‌بار سراسر فقر جدید هستند.

شاهد ۱۳:

‘No matter how hard the times at home may have been, in the ashes of every past there were a few cinders of memory that glowed with warmth- and now, those embers of recollection took on a new life, in the light of which their presence here, in the belly of a ship that was about to be cast into an abyss, seemed incomprehensible, a thing that could not be explained except as a lapse from sanity.’ (Ghosh, 2015: 367)

«پناهنده»^{۳۳} تعبیری است که گاش برای توصیف بومی‌هایی استفاده می‌کند که برای شروع زندگی جدید، مسافر «کشتی ایبیس» شده‌اند. این بومیان که به دلایلی مانند از

دست دادن زمین آواره شده‌اند، به امید یافتن فرصت‌های جدید برای شروع زندگی تازه، به جزیره‌ای دیگر منتقل می‌شوند. برای نمونه دو شخصیت زن رمان داستان زندگی خود را که منجر به پناهندگی‌شان در ایبیس شده است، برای دیتی نقل می‌کنند که زمین‌های شوهرانشان به کشت تریاک اختصاص داشت و از آنجا که به دلیل کار طاقت‌فرسای کاشت و فروش فقط و فقط تریاک، دیگر قادر به پرداخت بدهی به کارخانه نبودند، کارخانه زمین را از آن‌ها گرفته بود؛ در نتیجه آن‌ها خانه و تنها منبع درآمدشان را از دست داده بودند.

شاهد ۱۴:

‘As for stories, there was no end to them: two of the women, Ratna and Champa, were sisters, married to a pair of brothers whose lands were contracted to the opium factory and could no longer support them; rather than starve, they had decided to indenture themselves together- whatever happened in the future.’ (Ibid: 223)

این جابه‌جایی به دلیل توسعه صرفاً به زندگی این دو شخصیت زن رمان محدود نیست؛ بلکه تمام شخصیت‌های دیگری که به همراه دیتی در ایبیس حضور دارند، بنا به دلایل مشابهی مجبور به ترک خانه خود و جست‌وجوی خانه‌ای جدید در کشوری (جزیره) دیگر هستند. این شخصیت‌ها در ابتدای سفر شروع به تعریف خاطرات خوش دوران قبل از استعمار می‌کنند و ناراحتی خود از اجبار به ترک شهرشان را ابراز می‌نمایند. این افراد هرچند چاره‌ای جز مهاجرت برای یافتن فرصت‌های جدید ندارند، نمی‌توانند از یادآوری زندگی خوب گذشته خود در سرزمین مادری‌شان دست بکشند. گاش سعی می‌کند به منظور ارائه تصویری کامل، همه جنبه‌های زندگی گذشته آنان، اعم از اقتصاد و فرهنگ و سنت و مذهب، در این خاطرات منعکس شود.

برای زنان این داستان، استرس ناشی از مقصد ناشناخته و آنچه در محل زندگی جدید در انتظارشان است، آنقدر سنگین و تحمل‌ناپذیر است که یادآوری خاطرات روزهای خوب گذشته نوعی آرام‌بخش برای کاهش ترس و درد آن‌ها از آواره شدن

به‌شمار می‌آید. آن‌ها مدام به آینده خود در سرزمین ناشناخته می‌اندیشند. آن‌ها از یک چیز اطمینان دارند و آن، این است که زندگی‌شان از این پس آسایشی را که در خانه خود احساس می‌کردند، نخواهد داشت.

شاهد ۱۵:

‘No matter how hard the times at home may have been, in the ashes of every past there were a few cinders of memory that glowed with warmth- and now, those embers of recollection took on a new life, in the light of which their presence here, in the belly of a ship that was about to be cast into an abyss, seemed incomprehensible, a thing that could not be explained except as a lapse from sanity.’ (Ibid: 367)

نیل شخصیت دیگر داستان است از زندان به ایبیس منتقل می‌شود. او نیز مانند دیتی، شروع به یادآوری خاطرات گذشته‌اش می‌کند؛ اینکه این جابه‌جایی چه معنایی برایش دارد، چقدر دلش برای خانه و خانواده‌اش تنگ شده و اظهار نگرانی از اینکه مطمئن نیست که بتواند دوباره آن‌ها را ببیند. این سفر برای او نیز شروعی تازه است؛ آغازی اجباری برای زندگی جدیدی که هرگز آن را پیش‌بینی نکرده بود، اما به انجام آن محکوم شده بود. احساسات ناشی از این جابه‌جایی از زبان شخصیت‌های داستان، از جمله نیل، به‌خوبی ترسیم شده است؛ آنچه در ذهن نیل می‌گذرد، تبدیل شدن او از فردی ثروتمند به زندانی پناهنده در ایبیس است که جایگاه اجتماعی و اقتصادی‌اش را از دست داده است و بدون دوستان و خانواده، در سفری تنها به جزیره‌ای ناشناخته با آینده‌ای مبهم به سر می‌برد.

شاهد ۱۶:

‘With departure looming, the images and memories Neel had tried to bar from his mind came flooding back: of Elokeshi, of his home, of his husband-less wife and fatherless child. When he dozed off, it was only to be visited by a nightmare, in which he saw himself as a castaway on the dark void of the ocean, utterly alone, severed from every human mooring.’ (Ibid: 317)

۵. نتیجه

رویکرد پسااستعماری بومی‌گرایی نوعی خوانش متن است که بر اهمیت داشتن همه عوامل محیطی، از جمله موجودات انسانی و غیرانسانی، تأکید می‌کند. سه موضوع انتخاب‌شده در این رویکرد به بهترین شکل می‌تواند این اهمیت را برجسته کند؛ زیرا ارتباط نزدیک «عاملیت موجودات غیرانسانی» در پروژه‌های «توسعه» انسان‌ها را متمایز می‌کند و در ادامه یکی از مهم‌ترین پیامدهای چنین رابطه‌ای یعنی «جابه‌جایی» را مطرح می‌کند.

تغییرات محیطی در دهه گذشته به ایجاد تحولاتی در درک ما از عاملیت منجر شد؛ به طوری که انسان دیگر یگانه عامل فعال در محیط در نظر گرفته نمی‌شود و عاملیت به منزله رابطه‌ای پویا بین انسان و غیرانسان تعریف می‌شود. براساس این درک جدید، در این مقاله به بررسی نقش تریاک به عنوان «عاملیت غیرانسانی» در رمان دریای تریاک از آمیتاو گاش پرداخته شد. رمان مورد بررسی، داستان درگیری و تلاش برای بقای بومیان و طمع استعمارگران در تجارت تریاک است. نویسنده رمان تریاک را «یکی از گران‌بهارترین جواهرات در تاج ملکه ویکتوریا» نام می‌برد. سپس نقش تریاک را در زندگی بومیان با تأکید بر نقش «توسعه» بررسی می‌کند. در مقاله حاضر، نخست کلمه توسعه به طور شفاف توضیح داده شد. بدین منظور، ابتدا اهداف واقعی این نوع توسعه بیان شد و در ادامه، برای تحلیل متن از این تعریف توسعه استفاده شد و تأثیرات آن بر زندگی بومیان آشکار گردید. شواهد نقل‌شده از کتاب مقصود واقعی از چنین توسعه‌ای را عیان می‌سازد. در گذشته، استعمارگران، از جمله بریتانیا، فرانسه و اسپانیا، منابع کشورهای استعمارشده را به غارت می‌بردند. در حال حاضر در قالب استعمار نو^{۴۴}، با ایجاد تغییراتی در الگوهای توسعه، شرکت‌های بزرگ بین‌المللی همچنان از قدرت و ایدئولوژی‌های خود برای بهره‌مندی منابع کشورهای جهان‌سوم و انحصار آن بهره می‌برند. در نهایت بیان شد که جابه‌جایی یکی از پیامدهای توسعه است؛ به این معنا که

هم نهادهای انسانی و هم غیرانسانی به‌دنبال منابع جدید و برای حفظ بقا، مجبور به جابه‌جایی و ترک خانه و کاشانه خود هستند.

پی‌نوشت‌ها

1. Huggan and Tiffin
2. Coole and Frost
3. New Materialism
4. Nash
5. Dürbeck, Schaumann & Sullivan
6. Escobar
7. Robinson
8. Physical
9. Psychological
10. Haraway
11. Tripathy
12. Arora
13. Ghosh
14. Jasmine
15. Anthropocene
16. Agency

۱۷. اکوکریتیسیم حوزه مطالعاتی است که به تأثیر متقابل و پیچیده عوامل محیطی مانند آب، زمین، انرژی و عوامل سیاسی یا فرهنگی مانند جامعه، ادبیات، تئاتر و هنرهای تجسمی می‌پردازد. افزون بر پرداختن به اهمیت محیط‌زیست مانند جنگل‌ها، رودخانه‌ها و گونه‌ها در این حوزه، باید مختصات اجتماعی، تاریخی و مادی را نیز مورد توجه قرار داد. از این رو مطالعات پسااستعماری بوم‌گرایی به‌منظور تأکید بر ابعاد استعمارگری و استعمار نو ایجاد شده است (Mukherjee, 2006: 144).

18. Global Warming
19. Ibis
20. Development
21. Displacement
22. Non-Human Agency
23. Poppy
24. Ivory
25. Oil
26. Gold
27. Narrative

28. Global Warming
29. Human Agency
30. Intentionality
31. Environmental Historian
32. Colonization
33. Mr Burnham
34. Deeti
35. Hukam Singh
36. Indian Mercenaries
37. Aafat
38. Neel
39. non-human entity
40. development

۴۱. تعریف دوم توسعه از دیدگاه پساستعماری نوعی توسعه است که در خود کشور مورد بحث برنامه‌ریزی شود. در این نوع توسعه، طبیعت فقط ابزار سرمایه‌داری نیست و محققان آن را به‌مثابه شیوه جدید زندگی تعریف می‌کنند؛ زندگی ساده‌ای که در آن، رفاه معنوی و فرهنگی مهم‌تر از رشد مالی است (Huggan & Tiffin, 2015: 34).

42. Capitalist regime of thought and practice
43. refugee
44. Neo-Colonialism

منابع

- Arora, A. (2011). "The Sea is History: Opium, Colonialism, and Migration in Amitav Ghosh's *Sea of Poppies*". *Ariel: A review of international English literature*. 42. 3-4.
- Buell, L. (2005). *The future of environmental criticism: Environmental crisis and literary imagination*. Wiley-Blackwell,
- Clark, T. (2019). *The value of ecocriticism*. Cambridge University Press.
- Coole, D., & Frost, S. (2010). "Introducing the new materialisms". *New materialisms: Ontology, agency, and politics*. 1-43.
- Curtin, D. (2005). *Environmental ethics for a postcolonial world*. Rowman & Littlefield Publishers.
- Deming, S. (2011). "The Economic Importance of Indian Opium and Trade with China on Britain's Economy, 1843-1890". *Economics Working Papers*. 25.
- Dürbeck, G., Schaumann, C., & Sullivan, H. I. (2015). *Human and Non-Human Agencies in the Anthropocene*.
- Escobar, A. (2011). *Encountering development*. Princeton University Press.

- Ghosh, A. (2015). *Sea of poppies*. Penguin Books India Pvt. Ltd.
- Haraway, D. J. (2013). *Primate visions: Gender, race, and nature in the world of modern science*. Routledge.
- Huggan, G., & Tiffin, H. (2015). *Postcolonial ecocriticism: Literature, animals, environment*. Routledge.
- Iovino, S., & Oppermann, S. (2014). *Material Ecocriticism*. Illustrated, Indiana University Press.
- Jasmine, J. V., & Davis, C. (2018). "Postcolonial Ecocriticism In Amitav Ghosh's Sea Of Poppies". *Literary Endeavour*. 6.
- Mukherjee, P. (2011). "Tomorrow There Will Be More of Us". *Postcolonial ecologies: Literatures of the environment* pp. 216-32. doi:10.1093/acprof:osobl/9780195394429.003.0011.
- Nash, L. (2005). "The agency of nature or the nature of agency?". *Environmental History*. Vol. 10. No. 1. pp. 67-69.
- Rizy, K. M. (2015). *Nature and displacement: an ecocritical approach to five works by Marie Darrieussecq* (Doctoral dissertation, University of Georgia).
- Robinson, W. C. (2003). *Risks and rights: The causes, consequences, and challenges of development-induced displacement*. Vol. 18. Washington DC: The Brookings Institution.
- Tripathy, J. (2015). "Indian Environmentalism: Discourse, Politics and Fragments". *Journal of Social Sciences-Sri Lanka, Faculty of Social Sciences*, University of Kelaniya, Sri Lanka. Vol. 07. No. 02. pp. 87-104.

